

IDEER

DIKT

REDIGERT AV TOM STALSBERG
tst@dagbladet.no



HANS BØRLI: Dagbladet hjemme

LØKTA HASS HANS

(Ved Hans Børlis død)

Himmelen blunker
med ei ny stjerne
i kveld:
Løkta hass Hans

der han lyser seg fram
mot Melkeveien
uten å vasse i snø
til skrevs lenger.
Ei bleik, lita stråle
når til og med oss
her vi kjenner
den første barfrosken
smelte under skosålene

før vi åpner døra
for å våke
me'n Hans på nattbordet
- dikt som vil lyse
inn i
menneskehetens små timer.

Frank Eriksen

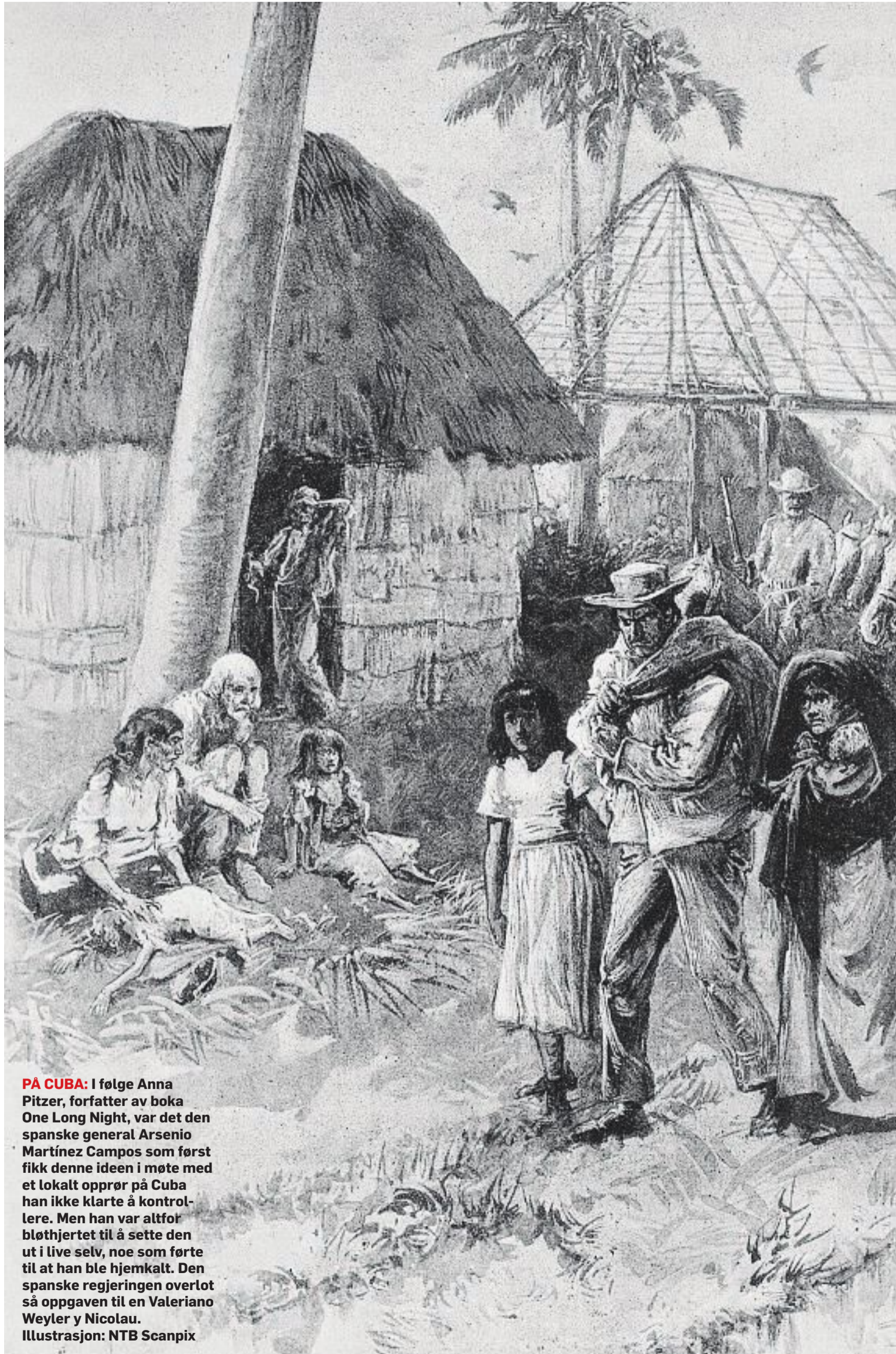
HENTET FRA "SÅ LENGE JORDA FINS" (SOLUM FORLAG, 1990)

Lørdag var det «Børli minutt for minutt» ved Deichmanske Hovedbibliotek der Frank Eriksen framførte dette diktet og holdt kåseriet DET ER DERFOR BLÅKLOKKENE ER LIKE BLÅ.

Eriksen forteller til Diktspalta: Da jeg fikk vite at Hans var død (sent i august 1989), sto jeg klar til å gå inn på ei scene med Odd Riisnæs (saksofon) og Espen Rud (trommer). Forestillingen vår het "Stier av lys". Det ble en varm augustkveld - det mjuke mørket begynte å sige på - og dette diktet ble til.

Vi legger til at Hans Børli er en poet som denne ringe spalte setter meget høyt, og vi vil gjerne trykke dikt av ham så ofte som mulig, spesielt i år da det er 100 år siden han ble født, 8. desember 1918.

Den brutale historien om konsentr



PÅ CUBA: I følge Anna Pitzer, forfatter av boka *One Long Night*, var det den spanske general Arsenio Martínez Campos som først fikk denne ideen i møte med et lokalt opprør på Cuba han ikke klarte å kontrollere. Men han var altfor bløthjertet til å sette den ut i live selv, noe som førte til at han ble hjemkalt. Den spanske regjeringen overlot så oppgaven til en Valeriano Weyler y Nicolau.
Illustrasjon: NTB Scanpix

asjonsleirene

Ny bok viser at konsentrasjonsleiren har vært til stede et eller annet sted på kloden vår siden ideen ble unnfanget på Cuba for drøye hundre år siden.

Mot slutten av 1800-tallet foregikk det en uthulning av skillet mellom stridende og ikke-stridende i krig. Den underlegne part, gjerne frigjøringshærer i konflikt med fremmede kolonimakter, så fordelene av å kunne smelte sammen i folkemengden eller skjule seg i skogen, men slike taktikker fristet også den sterke part til å angripe hele befolkningsgrupper og til og med sabotere matforsyningene deres. Denne utviklingen munnet ut i en idé om å sperre inne alle som så ut som fienden, inkludert kvinner og barn. Og her er vi ved en funksjonell definisjon på konsentrasjonsleiren: en innhegning – gjerne med piggråd – som brukes til å holde på fanger som har vært utsatt for massearrestasjoner ut fra hvem de er, og ikke hva de har gjort, uten tiltale eller noen fastsatt dato for løslatelse.

I FØLGE ANNA Pitzer, forfatter av boka *One Long Night*, var det den spanske general Arsenio Martínez Campos som først fikk denne ideen i møte med et lokalt opprør på Cuba han ikke klarte å kontrollere. Men han var altfor bløthjertet til å sette den ut i live selv, noe som førte til at han ble hjemkalt. Den spanske regjeringen overlot så oppgaven til en Valeriano Weyler y Nicolau, en kynisk og pliktoppfyllende tjenestemann som tidligere hadde slått ned lignende opprør på Filippinene, Kanariøyene og i Katalonia. Straks etter hans ankomst i 1896 gikk det ut et dekret om reconcentración av hele befolkningen i bestemte områder, og sivile ble – med trussel om dødsstraff hengende over seg – tvunget til å flytte fra sine gårdsbruk og inn i landsbyer omringet av piggråd, skyttergraver og voller.

DETTE FØRTE I til flere hundre tusen dødsfall, og Weyler skulle da også straks få opinionen mot seg, særlig den i USA. Da så det amerikanske krigsskipet USS Maine to år senere gikk i lufta mens det lå ved kai i Havanna, var den spansk-amerikanske krig en realitet. Det ble en lett seier for USA, som i og med den påfølgende fredsavtalen overtok koloniene Cuba, Puerto Rico, Guam og nettopp Filippinene fra Spania.

EN NY VERDENSMAKT var født, og ikke uten en viss ironi kunne man fastslå at USA – som under den nylig avsluttede krigen hadde lansert seg som en venn av alle frihetselskende nasjoner – snart opprettet egne leirer på Filippinene, med det som følge at ytterligere drøye ti tusen mennesker mistet livet. Fra da av har konsentrasjonsleiren vært etablert som et

HISTORIE



Tekst: FREDRIK GIERTSEN
Litteraturviter og skribent.

fast innslag i den globale imperialismens militære strategi.

AFRIKA VAR DET neste kontinentet som skulle få føle dette, først gjennom britenes framferd under boerkrigen i Sør-Afrika (1899-1902). Allerede i 1900 advarte parlamentsmedlemmet David Lloyd George om at britene sto i fare for å gjenta spanjolenes grusomheter på Cuba, for britiske soldater hadde begynt å sette fyr på boernes hus på bygda og utslette hele landsbyer. Britenes bruk av konsentrasjonsleirer ble såpass systematisk at mange feilaktig regner dem som deres oppfinnelse, selv om de gjorde sitt beste for å holde det hemmelig.

BENEVNELSEN BLE BRUKT i parlamentet, og den fant også veien til encyklopediene, sammen med en annen illevarslende term, nemlig «holocaust». Det ble rapportert om leirer med opptil to tusen fanger, hvorav nesten halvparten var barn, med mange sykdommer og lite vann. Historikere setter tallet for omkomne til 70-80 000, noe som vil tilsvare hver tiende fange. Men etter selve krigen var det viktig for britene å reparere forholdet til sine «hvite brødre», altså boerne, og de vendte seg raskt mot sin felles fiende, de sorte. Mange av dem hadde også vært innesperret mens krigen raste, over 100 000 skriver Pitzer, med enda høyere dødsrater.

TYSKERNES FRAMFERD I Namibia fulgte samme mønster, og kroppsdeler til medlemmer av Nama- og Herero-folket ble brukt i groteske medisinske eksperimenter

«Etter Stalis død er den Kina som har hatt flest leire»

er som også bar bud om kommende tragedier. Dette skulle britene komme til å bli bruke mot dem under Den første verdenskrig, og det kom til anti-tyske opprør i mange kroker av Det britiske imperiet. Opptil 23 000 tyskere ble internert på Isle of Man, men tyskerne svarte med samme mynt, og som spredte seg, ikke minst til Tyrkia. I løpet av krigsårene besøkte Røde Kors over fem hundre slike leire i 38 land, og det totale antallet internerte er satt til minst 800 000.

I DE KOMMENDE årtiene skulle dette fenomenet som vi alle vet rendyrkes: først i Sovjetunionen, dernest i Nazi-Tyskland, og til dels i japansk-holdte områder. I Sovjet ble tvangsarbeidsleirene – Gulag – initiert allerede på Lenins tid, men utvidet kraftig fram til 1950-tallet under Stalin, med samlede dødstall i overkant av én million. I Tyskland, der det uttalte formålet var å utrydde hele folkegrupper, måtte ufattelige seks millioner jøder bøte med livet. Allikevel var dette dessverre et ledd i en global utvikling, og Pitzer peker på at Hitler i en av sine berømte taler i øllhallene allerede i 1920 hadde referert til britenes leirer i Sør-Afrika som en inspirasjonskilde.

SELV ETTER OFFENTLIGGJØRELSEN av de sjokkerende bildene fra Auschwitz ble denne ideen lagt død, men tvert i mot videreført også av demokratiske stater, særlig i imperiets tjeneste. Britenes leirer under Mau Mau-opprøret i Kenya på 1950-tallet holdt over en million fanger, mens så mange som to millioner algeriere var innesperret av den franske kolonimakten i 1961, noe som skulle tilsvare hver femte av landets innbyggere. Ingen av disse stedene var det snakk om noen kaldkrigs-dynamikk, slik at ugjerningene må tolkes i en ren imperialistisk ramme. Det var derimot tilfellet i Indonesia, der først en halv million mistenkte kommunist sympatisører ble henrettet med hjelp av USA, og dernest ytterligere én million fengslet.

ETTER STALINS DØD er det Kina som har hatt flest leirer, og det hevdes at minst to millioner ble henrettet i løpet av det første tiåret etter Maos maktovertakelse i 1949. Kambodsja og Nord-Korea fulgte på, selv om den totale fangebefolkningen hos sistnevnte etter Den kalde krigen slutt neppe har overskredet et par hundre tusen. Antallet leire og innsatte i andre post-koloniale land – som Cuba og Chile, Vietnam og Burma – er langt lavere, men understreker allikevel Pitzers hovedpoeng, at konsentrasjonsleirer er blitt et varig, globalt fenomen. Termer som «gode» og «siviliserte» nasjoner mister ved nærmere ettersyn dessverre også det meste av sin betydning i denne forbindelse.